

idegenkedésére. Most a második rész, a Purgatorium fordítása is elkészült, — bizonyítékául annak, hogy mégsem volt hát olyan „szentségtörő“ kísérlet prózába írni át Dantet. Igaz, hogy a Cs. Papp fordítása önkéntelenül is a latin-görög auctorok rosszhírű „puskáit“ juttatja az ember eszébe, de az is igaz, hogy a Szász Károly művészi, de nem minden mesterkéeltség nélkül való fordítása s hosszú magyarázatai mellett nagyon jó hasznát lehet venni, kivált az iskolában, a Cs. Papp József egyszerű, világos, nem sokat magyarázó fordításának. Az iskola hálás lehet érte. Kívánatos, hogy a harmadik rész is minél hamarább megjelenjék. A könyv használhatóságát emelné, ha a szöveg közé ékelte magyarázatok apróbb nyomással volnának szedve. Flórene helyett is szivesebben látnók Firenzét.

(P. M.)

Új könyvek, melyek épp most jelentek meg: *Felolvasások és közlemények a modern vallásbölcsezsézet és sociologia terén.* Irta Perczelné Kozma Flóra. Budapest, 370 l. Ára 4 kor. — *Hit és haladás,* múlt és jövő társadalmi kifejlés fokozatos hitnyilvánulásaként fogva föl. Irta Dr. György János. (Unitar. Kollegium, Kolozsvár.) 291 l. Ára 5 korona.

Dr. Neumann Ede nagykanizsai rabbi szerkesztésében ápr. 1.-én Havi közlöny indult meg, azzal a czéllal, hogy a magyar rabbik erkölcsi és anyagi érdekeit támogassa.

KÜLÖNFÉLÉK.

Az erdélyi ref. egyházkerület a Dr. Bartók György halálával megüresedett püspöki székre Kencsesy Béla theol. igazgatót, egyházkerületi főjegyzőt választotta meg febr. 18.-án Kolozsvárt tartott közgyűlésén. A kerület képviselői teljes bizalommal, egyhangulag ruházták rá az első tisztséget az egyházban. Kencsesy helyébe főjegyzőnek ápr. 7.-én Dr. Nagy Károly theol. tanárt választották meg, ki előzőleg papságot is folytatott.

A bibliának ujonnan felfedezett kézírata. Az amerikai archeologiai társulatnak múlt évi dec. 30.-án Chicagóban tartott ülésén Sanders A. H. michigani egyetemi tanár a bibliának négy eszméből álló görög kéziratáról tett jelentést. E kéziratok Freer L. Ch. detroiti polgár tulajdonai, a ki azokat 1907. tavaszán Egyiptomban vásárolta. Hozzáértők azt teszik fel, hogy a mahomedan hódítás idején, 639-ben rejtették el azokat. De az aláírások szerint emél az időnél régiebbek és Sanders tanár szerint semmi jel sem mutatja azt, hogy egy második kéz irt volna hozzá valamit azokhoz. A

kéziratok közül kettő nagy uncial és kettő kis uncial betűvel van írva. Sanders több jelből azt következteti, hogy ez egymástól különböző kéziratok különböző időből származnak, a III-ik és VI. évszázad közötti időből. A I—IV. számokkal jelzett szövegekből az I. tartalmazza a Mózes V-ik és Joshua könyvét; a Mózes első négy könyve elveszett belőle. A négy közül ez a legrégebbi kézirat és a Septuaginta szövegét a legpontosabban foglalja magában. A II. a zsoltárokat tartalmazza bár megrongálódva, de nem annyira, hogy helyre ne lehetne állítani. A legjobb zsoltár kéziratokkal való összehasonlítás mutatja, hogy ez új szöveg mennyire jó, úgy hogy azokra a helyekre nézve, melyek a vatikani zsoltárszövegben hiányosak, a legjobbnak lehet tekinteni. A III. kézirat az egész négy evangéliumot foglalja magában; s valószínű, hogy az 5. vagy a 6. századból való és sok érdekes változatot tartalmaz. Fontos kézirat, mert a következő új részletek találhatók benne: „Azok pedig felelének és mondták, hogy az igazságtalan és hitetlen kor a Sátán hatalma alatt van, a mely nem engedi, hogy a dolgok, melyeket a rossz szellemek megtisztáltatottak, az Isten igazságát és annak hatalmát fölvegyék. Ezért így szólának a Krisztushoz: „Fedd fel most a te igazságosságodat.“ És Krisztus monda nekik: „Az évek határa és a Sátán hatalma most már végére érkezett; de más rettenetes dolgok következnek és én a halálból kijöttem azokért, a kik vétkeztek, hogy az igazságra visszatérhessenek és többé ne vétkezzenek; hogy végül az igazságosságnak szellemi szétfoszthatatlan dicsőségét örököljék, mely a mennyben van.“ Ezt az új részletet Hieronimus is ismerte és annak első sorai az ő latin fordításában idézve vannak. — A IV-ik kézirat nagyon megrongált és töredékes s tartalmazhatta az Apostolok cselekedeteit és leveleit az Apokalypsis nélkül. Ez még régebbi kézirat, mint az evangéliumoké és a hol sikerül a szöveget kibetűzni és helyre állítani, nagyon értékes. (A. Z.)

Az angol unitariusok igazgatóválasztmánya márt. 31.-én jelentős ülést tartott. Számbavette a pénzügyi helyzetet, mely évről-évre kedvezőbb. Gyülekezetek támogatására nyolcvanezer koronát meghaladó összeget adnak ki most évenként; irodalmi czélokra, könyvekre és füzetekre huszonnyolcvanezer koronát; külföldi unitarius czélokra húszezerkétszáz koronát; belföldi missióra tizenöt-ezer koronát. A választmány örömmel vette tudomásul azt a jelentést, hogy Magyarországról, Indiából és Japánból csaknem állandóan vannak hallgatók az angol unitarius theol. iskolákban; s hogy

Sukhtankar A. V. indiai tanuló, ki az oxfordi theol. akadémián tanult, közelebb a bonni egyetemen doctori diplomát nyert a bölesemből. Jelentést tett a titkár arról is, hogy Liverpoolban februárius hónapban sikeres provincialis gyűlést tartottak. A liverpooli és a környékbeli unitáriusok ez alkalommal is megmutatták, hogy mennyire szívükhöz van forrva vallásuknak ügye.

A kiadandó könyvek közül egy választmányi tag kifogásolta egyiknek a czimét: „Kinek a fia volt a Krisztus?” és ajánlotta, hogy a szerzőt kérjék föl, hogy változtassa könyvének czimét erre: „Kinek a fia volt a Jézus?” mivel sokak előtt Jézus és Krisztus két különböző lény.

A német r. kath. theol. facultások újabb helyzetéről figyelmet keltő nyilatkozatot tett közelebb egy kiváló német katolikus tudós. A mi theológiánk, mondotta, a kath. dogmákat ugyan szem előtt kell hogy tartsa, de a történelmi és írásmagyarázati kérdésekben szabad vizsgálódást követ. A mi theol. tanáraink tanulmányai tudományos jellegűek és a r. kath. egyháznak Németországon javára voltak. Fájdalom, ez a szép idő el fog tűnni. A „Pascendi“ encyclika, a mint már is látszik, elnyomatást fog maga után vonni. A szabad vizsgálódást meg fogják fokozatosan szorítani. S ez a katolikus theológiának Németországon romlása lesz. A mit a történelemben most fognak írni: értelmi lemondás, szolgaság.

Loisy abbé kiátkozása. Műveit már előbb eltiltották. „L'Évangile et l'Église“ és a többi jeles munkája már Indexre került. Most a személyét is érintő excommunicatiót adott ki a Vatikán, a „Temps“ francia lap közlése szerint ezzel a szöveggel: „Mindenüttl ismerik Loisy abbét, ki a langres-i egyházmegyében tartózkodik, ki oly tanokat tanított és tett nyilvánosan közzé, melyek a keresztény hit alapját aláássák. Remélni lehetett, hogy Loisy abbé, inkább az újdonság szeretet által, semmint romlottság által csalatva meg, alá fogja magát vetni a szentszék intelmeinek; de ellenkezőleg, Loisy abbé tévedéseit nemesak nem tagadta meg, hanem megerősítette. Következésképpen a Szent-Inquisitio, a pápa felhívására, Loisy abbé ellen kimondja az excommunicatiót, őt az excommunicationnak minden büntetésével sújtja és közhirre teszi, hogy Loisy abbét mindenkinek kerülni kell.“ „Major excommunicatio“ az, a miben részesül. Vele egy asztalhoz ülni egy katolikusnak se szabad, kivéve, ha feltétlen szükség nem paranesolja. Ha egy templomba bémegy, az istentiszteletet meg kell szakítani s tovább

nem folytatni, míg onnan el nem távozik ; sőt szorosán a törvény szerint a templomot újra fel kellene szentelni. Valószínű, hogy Loisy abbé a pápás katolikusoknak nem fog ily alkalmatlanságot szerezni. S a francia katolikusok az excommunicatio ellenére is tisztelni fogják kiváló, tudós honfitársukat. Loisy korábban a párisi katolikus Institute-ban a héber nyelvnek volt a tanára. S mikor a Pentateuchról irt kritikai czikkeiért a párisi érsek közbelépésére megfosztották a tanárságtól, a francia kormány a Sorbonne-ba nevezte ki tanárnak. Csaknem a Renan esete ismétlődik, a mi végre is csak a tudomány haszna és Franciaországnak újabb dicsősége.

Major excommunicatioban részesítette az Inquisitio még Schuitzer tanárt Münchenben.

A modern katolikusok „Nova et vetera“ czimen Romában a „Nemzetközi vallástudományi társaság“ támogatása mellett egy újabb folyóiratot adnak ki, mely kéthetenként jelenik meg. A folyóirat iránya : ragaszkodni a katolikus kereszténységhez, de állást foglalni a scholasticismussal szemben, a hagyományos dogmákat és disciplinát vizsgálni és bírálat alá vetni. Az első számban Tyrell angol exjézsuíta mindjárt gyakorolja is ezt „Róma szellemi primatusáról“ írva. A történelemből kimutatja, hogy ez a szellemi primatus, sajnos, juristikaivá lett. Kemény szavakban bírálja a Vatikánt, mely, bár a pápák változnak, változatlan marad ; változatlan világias szellemével, eselszövéseivel és pénzvággyával s mely példájával sokkal több rosszat okozott, mint a mennyi jót az egyház kormányzásával tett. Ki ment valaha Rómába azért, hogy tiszta kereszténységet keressen, hogy alázatosságot, szeretetet, szelidséget, önmegtagadást tanuljon ? kérdezi. Évszázak óta a római egyház elvesztette szellemi tekintélyét. A juristikai hatalom szellemi tekintély nélkül, test lélek nélkül, a halál és nem az élet hatalma. A Vatikán a folyóirat olvasásától, önként érthető, a katolikus papokat és világiakat eltiltotta. Tyrell az angol „Hibbert Journal“-ban is közelebb erős czikket irt a katolikus modernismus mellett s kifejezte, hogy „bárminő ellenkezéssel vagy kárhoytatással találkozhatnak is a modernisták, nem fogják a munkát, a melyet föl vállaltak, abba hagyni. Küzdeni fognak azért, a mi nekik drágább, mint ő maguk, küzdeni az ő egyházukért“.

A róm. kath. országok katolikusairól a „Korrespondenzblatt für den katholischen Klerus“ vallásosság tekintetében egy levelezőjétől e jellemzést adja : „Az egyedül rosz fizetők és egyszersmind

rosz keresztények az olasz és spanyol származású katolikusok. Floridában a kubaiak (a kik magában Kubában sem jobbak) többé nem számíthatók katolikusoknak, habár azoknak vannak keresztelve. S alig jobbak délnyugaton a mexikóiak. Az olaszok, a kik itt városokban és bányavidékeken nem kis számmal vannak, általán mint rossz katolikusok ismeretesek. Csakis a legnagyobb erőfeszítéssel lehet őket templomba vinni, még ott is, a hol elegenden vannak arra, hogy saját fajukbeli papjok legyen. A délolaszok és a piemontiak közül alig egy százalék, mely teljesíti husvétünnepi kötelességét, a lombardok, velenceiek és s a többi valamivel magasabb százalékot mutatnak; ez áll tulajdonképpen a férfiakra nézve. A nők gyakrabban jelennek meg. A vallási tudatlanság, főleg a szicíliaiak, nápolyiak és kalabriaiak közt feltűnő. 30—50 német kath. család, sőt, van eset, hogy 12—20 is, templomot, papot és iskolát tart fenn. Az olaszoknál 500 jölkereső munkás sem tart papot, mivel vallásuk iránt nem érdeklődnek. Magában Olaszországban, legalább a vidéken, talán jobban áll a dolog; de ott se valami nagy a vallásosság, mert ha az volna, akkor nem apadna el oly gyorsan itt Amerikában. Hogy a német katolikusoknál sokkal jobb az állapot, ezt a protestantizmus jótékony befolyására vezetik vissza.

A magyarországi unitarius egyház egyházi és iskolai névtára újra kiadatott. Végh Mihály egyházi és püspöki titkár szerkesztette össze gondosan a névtárt. Főbb adatai, hogy Magyarországon az unitariusoknak van 113 anya- és 55 leány-egyházközségük, s a lelkek száma 74724. Van egy papnevelő intézetük és egy főgymnasiumok Kolozsvárt, egy gymnasiumok Székely-Keresztúron és egy Tordán, mely utóbbi rövid időn állmivá lesz. Elemi iskoláik száma 35.

Az erdélyi nemzeti múzeum könyvtáráról 1907-ről alapos értesítést tesz közé Erdélyi Pál egyetemi könyvtárnok. E jelentésből kiérzik az, hogy az egyetem és múzeum tudós könyvtárnoka teljes odaadással dolgozik azon, hogy a könyvtár a leghasználhatóbban rendeztessék be. Ezt a közlött adatok is igazolják. Nagy gyarapodása volt a múlt évben a kéziratárnak. 470 művel 525 kötetben szaporodott. A szaporulat közt látjuk a „Tartsafalvi Pálfi-család levéltárát,” melyet Pálfi György tartsafalvi birtokos helyezett a múzeum könyvtárába letétbe.

Tanári vizsga. Péter Lajos a székely-keresztúri gymnasium helyettes tanára a kolozsvári tudományegyetemen szépsikerű vizsga után tanári oklevelet nyert. — **Tanulmányi verseny.** Az Országos középiskolai tanáregyesület pályadíjakat tűzött nyelvészeti és irodalmi verseny dolgozatokra. A magyar-irodalmi versenyen, melynek tétele volt: „A János vitéz és Toldi viszonya egymáshoz” a második díjat Borbély Ferencz bölcsészethallgató, főiskolánk volt növendéke nyerte meg; a latin nyelvi versenyen meg a Cicero munkáiból való fordítással az első díjat Gálfi Zsigmond tanárjelölt, csakugyan főiskolánk volt növendéke.

Zeller Eduard †. A tübingeni Baur theol. iskolájához tartozott. Úgy is kezdte pályáját, mint theol. tanár 1847-ben a berni egyetemen. A történelmi alakulás természeti törvényeinek alkalmazása a kereszténység előállítására, miben a Baur iskolája fáradozott, sok ellenzőre talált. S mikor Zeller 1849-ben Marburgban lett tanár, a Baur-ellenesek magatartása miatt a theologiai tanszéket a bölcselemmel kellett felváltania. De Zeller ezután is a felvilágosodásnak szolgált, életének nagy részét annak a nagy műnek a megírására fordítva, mely „A görög bölcselet történelmi fejlődésében“ (die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung) ezimen ismeretes. Zeller 1814-ben született Würthembergben Klein-Bottwarban. A marburgi tanárságból 1862-ben Heidelbergbe ment át s innen 1871-ben Berlinbe. 1894-ben nyolczvan éves korában visszavonult s azóta többnyire Tübingenben élt tianál s itt is halt meg ez év mart. 19.-én.

Gyász hírek: *Özv. Kövendi Gál Miklósné*, aranyosrákosi Fodor Druziánna f. évi mart. 1.-én életének 83-ik és özvegységének 28-ik évében Kövenden meghalt. A nagy kort ért derék úri nőben K. Gál Jenő kolozsvári kir. ítélőtáblai tanácselnök és K. Gál Mór kövendi birtokos áldott édes anyjukat veszítették el. — *Özv. Kriza Gyuláné* f. évi febr. 17.-én elvesztette jó testvérét *Özv. boerfalvi Mán Gábornét*, Aringer Ernesztint Beszterczén. Kovács Lajosné Kriza Ilus, kissolymosi lelkész neje és Dr. Kriza János besztercezi árvaszéki ülnök nagynénjét fájlalja az elhunytban. — Ferenczi Áron medeséri lelkészt súlyos csapás érte 9 éves *Lenke* leánya febr. 21.-én történt halálában. — *Benczédi Domokos* csegezi unitarius lelkész életének 40-ik s házasságának 13-ik évében mart. 6.-án megszünt élni. A korán elhunytat nagyszámú rokonság és gyülekezete gyászolja. — Balogh József nyug. államvasúti felügyelő, egyh. tanácsos Kolozsvárt elvesztette nejét *Balogh Józsefné*, M. Bálint Erzsébetet, a ki 30 évig volt hiv. élettársa. — Hadházy József désfalvi lelkészt nagy bánat érte a már szép reményt keltett kedves unokájának, *Sebestyén Iduskának* elvesztésében, ki ápr. 2.-án hervadt el élete 18-ik évében Beszterczén. — *Szakács Zsigmond*, főgymn. VIII. oszt. tanulója ápr. 11.-én övéinek és tanuló társainak kimondhatlan fájalmára élte 18-ik évében Kolozsvárt váratlanul meghalt. Szülei: székelykaali id. Szakács Ferencz és id. Szakács Ferenczné, Gál Ágnes és számos rokon gyászolja elhunytát.

ARANYKÖNYV.

Adományok a marosvásárhelyi templom építésére.

(VIII. közlemény.)

Májay Gábor 230. sz. gyűjtőívén Szentgericzéről: Májay Gábor, Kiss Gyula, Gál Károly, Gál Gyula 1 - 1 koi., Iszlai Albert 50 f., Kiss Sándor, Szabó Zsigmond, Steiner Béla, Májay Gáborné, Májay Ilona 20—20 f., Májay Juli, Marika, Ferencz, Gizi, Rózsika 10—10 „, Együtt 6 kor. 20 fillér.

Ürmösi Kálmán 317. sz. gyűjtőívén Szentgericzéről: Ürmösi Kálmán 5 kor., ifj. Gál Gábor, Iszlai János 1—1 kor., Kúti Károly 50 f., Kúti Márton, Tamás Sándor 40—40 f., Szabó Domokosné 30 f., Paizs Márton, Kolesár Albertné, Béres Mózes, Sárosi Józsefné, Gál István, Sárosi Sándor, Kúti Dénes, Csopor Kálmán, Iszlai Dénes, Csiki Zsiga, Szabó Lajos, Szabó Sándor, Gál András, Szabó Dénes, Gál Sándor felső, Cseli Sándor, Farkas György, Bakó Mózes, Nagy Ferencz, Gál Domokosné 20—20 f., Iszlai Barbára, Gál György, Gál Mihály, Gál Mózes, Kúti Mihály, Veres József, Farkas Lila, Kuti Elek, Erdei Márton, idős Gál Ferencz, ifj. Gál Ferencz, Benke József, Sárosi András, Gál Mihály 10—10 f., Gál Sámuel, Iszlai Sámuel 8—8 f. és 52 egyháztag gabona adományának értéke 12 k. 80 f. Együtt 28 kor. 56 fillér.

Molnár Kálmán saját 324. és egyházközsége 325. sz. gyűjtőívén Borsdósról: Egyházközség 5 kor., Molnár Kálmán, Vajda Ignác 2—2 kor., Bálint Mihály 1 kor., Vajda Márton, Egeni János 50—50 f., Vajda Dénes, Bálint Mihály 40—40 f., Orbán Rákhel 30 f., Vajda Ferencz, Vajda Imre, Demeter Julia, özv. Vajda Ferenczné 20—20 f., Vajda Jánosné 14 f., Vas Márton 10 f., Együtt 13 kor. 14 fill.

Péter Sándor 416. sz. gyűjtőívén Városfalváról: Egyházközség 5 kor., Péter Sándor gabonát 2 k. 30 f. értékben, Vajda Antal, Barta Ferencz 1—1 kor., Gedő Mózes 40 f., Láng Mihály, Jobb Dénes felső 30—30 f., László Domokos, Szabó József, Szabó Mária, ifj. Zoltán Zsigmond 20—20 f., Sándor Dénesné 12 f., Cseke Mihály, Sándor Zsigmond, Gedő Zsuzsika 10—10 f., és 73 egyháztag több-kevesebb gabonát 16 kor. 60 f. értékben. Együtt 28 kor. 12 fill.

Kelemen Sándor Köröspatakról másodszor 5 kor.

Kelemen Albert 496. sz. gyűjtő-ívén Marosvásárhelyről: özv. Álgya Dánielné 10 kor., Álgya Laura 5 kor., Herszéni Irmuska és Piroska 1—1 korona. Együtt 17 kor.

Ürmösi Károly saját 412. és egyházközsége sz. gyűjtő-ívén Homoródjánosfalváról: Egyházközség első adománya 2 kor., Ürmösi Károly 2 kor., Kiss György, László Albert 1—1 kor., több egyházközségi tag gabonát 8 kor. 90 f. értékben. Együtt 14 kor. 90 f.